

R

Relvaabi saadi Inglismaalt, Tallinnasse jõudsid Soome vabatahtlikud. 2. jaanuaril andis sõjavägede ülemjuhataja kindralmajor Johan Laidoner käsu asuda vastupeatungile. Vaenlase tagasilöömist alustati Valkla ja Kehra all. 9. jaanuaril vabastati Tapa. Samal õhtul saatis Laidoner kindral Aleksander Tõnissonile, Viru rinde ülemale, telegrammi: "Vaenlane on taganemisel ja meie peame kiiresti seda oma kasuks tarvitama ja edasi tungima, et lõpulikult tema jõudu murda. Esimese diviisi ligem ülesanne on Rakvere oma alla võtta."

ODETTE KIRSS
toimetus@virumaateataja.ee

12. jaanuaril 1919 jõudsid Rakverre peaaegu ühel ajal Eesti ja Soome väeüksused. Eesti armee luurajad tulid Tõrma küla poolt läbi tammiku ja Palermo, Soome vabatahtlikud aga põhja poolt, piki Haljala (Nortsu) teed. Kohtuti Kukeküläs raudtee lähistel. Selleks ajaks olid punaväelased ja enamlikud võimumehed linnast lahkunud.

Enne ärasõitu kamandasid punased relva ähvardusel komandant Karl Steini ja ta abimehe Jakob Sandbergi käsutusse kõik linna voorimehed ning lähema ümbruskonna hobuseomanikud. Kaubaladudest ja äridest röövitud varad veeti raudteejaama ja laaditi vagunitesse. Seejärel sõitis punaste viimane rong ida suunas. Rakvere oli vaba.

14. jaanuaril jõudsid Tallinnast tagasi Viru maakonnavalitsuse liikmed eesotsas esimees Mihkel Juhkamiga. Kindral Tõnissoni käsul kiirustas kohale Virumaa Kaitseliidu ülem Aleksander Aren koos staabi ja 70–80 mehega, et asuda korraldajatele. Kaitseliitlased patrullisid tänavail ja teedel, pidasid korda turul, valvasid raudteesildu, sõjaväe moonaladusid ja leivaahjusid ning linna tapamaja.

Kui Tallinnast tagasi tulnud Jakob Liiv linna jalutama läks, ootas teda ees selline pilt: "Linn oli vaikne nagu haud ja uulitsad inimestest tühjad. Osa rahvast vaatas õue läbi akende ehk seisis hoone väravate peal, nagu ei usaldaks nad veel uulitsale astuda."

Linnavalitsus kogunes oma majja, mis tuli kõigepealt kiiruga lahkunud punase komandatuuri ja sõjaväe maha jäetud prahist puhtaks rookida. Linnapea kohusetäitjana jätkas Karl Jakobson.

Üheks esimeseks kohaliku võimu ülesandeks oli Palermo metsa veerel kommunistide hukatud inimeste ühishaudade lahtikaevamine. See sai teoks juba 17. ja 18. jaanuaril, vaid vähem kui nädal pärast linna vabastamist. Kohale tuli palju rahvast, arvata tuhande ringis, nende seas linna komandant, maakonna- ja linnajuhid, rahukogu esimees, arstid.

Haudu pandi lahti kaevama punavõimuga koostööd teinud mehed. Kolmest avatud ühishauast leiti 82 surnukeha. Enamik neist tundsid kokku tulnud omaksed ja tuttavad ära ning viisid kaasa, et matta nad perekonna matmispaika. Kaheteistkümmne tapetu isik jäi tuvastamata, nemad puhkavad Linnakalmistul ühishauas.

Samal ajal kui veretöö ohvrid välja kaevati, lamas linnas Prii tänaval

100 AASTA EEST RAKVERES

Linn oli vaikne kui haud

1919. aasta alguseks oli vabadussõda kestnud juba üle kuu ja punavägi jõudnud Tallinna lähistele. Lühikese ajaga oli Eesti vabariik suutnud luua oma, küll väikese, ent korralikult relvastatud armee.

oma kodus haigevoodis voorimees Aleksander Mundström, kes oli imekombel ellu jäänud. Tema juures käinud Jakob Liivile jutustas pääsenu, kuidas ta koos saatusekaaslastega hukkamispaika viidi ja seal lahtise haua äärde kamandati. Tulistajate kuulid aga teda ei tabanud ja nii kukkus ta hauda, esialgu küll meelemärkuseteta, ent elusana.

Kui valvurid lahkusid, ronis läbi külmunud mees hauast ülemiste, püstitäkkidega läbi torgitud laipade alt välja ja hüüis koju. Läbi lume ja pakase tuli liikuda paljajalu ja peaaegu et aluspesus, kuna enne veretööd olid punased surmamenejailt röövitud nii üleriided kui ka jalanõud. Vaenlase käest Mundström küll pääses, ent külmetuse tagajärjel saadud raske kopsupõletik viis 56-aastase mehe hauda juba vähem kui kuu aja pärast, 5. veebruaril 1919. Mundströmi hauaplatsi Linnakalmistul kaunistab kunstnikust poja Heinrichi (Hando Mugasto) kujundatud hauasammas. Samasse on maetud ka tütar Helene Johani, nimekas raamatukoguteadlane ja bibliograaf.

Pärast Narva vabastamist 19. jaanuaril 1919 kandus sõjategevus Narva jõe taha. Võitlus jätkus, Eesti noorarmee vajas ka nüüd hädasti tagala abi. Rakveres oldi agarad oma armee toetuseks raha ja moona koguma.

1. veebruari õhtul toimus Rakvere käsitöölise seltsimajas peoõhtu. Kõne teemal "Naised sõjas" pidas kirjamees Jakob Liiv. Ühtlasi kutsus ta pidulisi üles tegema annetusi sõjameeste heaks. Kümne minutiga annetati üle 900 marka. Veel kutsus Liiv rahvast kahe päeva pärast toimuvale Ühistöö Rakvere osakonna asutamiskoosolekule. Pidu jätkus muusikapalade ja laululugudega, mida esitasid ansamblid ja solistid, viimaste seas ka endine Estonia teatri bass Gustav Jõe. Ludvig Beermann (Parve) juhtimisel kanti ette lühinäitemäng "Kuutõbi-".

3. veebruari südapäeval kogunes enam kui 70 inimest naisgümnaasiumi koolimajja Posti tn 15, et panna alus Tallinnas juba eelmise aasta novembris rajatud Ühistöö Rakvere osakonnale. Koosolekut juhatas naisgümnaasiumi direktor Amalie Krims-Kotkas. Vastavalt Ühistöö põhikirjale seati ka rajatava osakonna peaeesmärgiks hoolitsemine haavatute ja haigete eest, niisama ka sõjaväelaste, -vangide ja -põgenike perekondade abistamine. Osakonna juhatajaks valiti õpetajate seminari joonistusõpetaja Karl Schnell (Merilaid). Kuu ajaga kasvas Ühistöö liikmete arv Rakveres enam kui 200-le, samal ajal koguti raha 15 745 marka ja 65 penni ning esemelisi annetusi 14 250 marga ja 50 penni väärtuses.

Haavatute ja haigete toitmiseks tegutses raudteejaamas köök-vagun. Juba varem moodustatud naiskomitee jätkas nüüd tööd Ühistöö juures. Rindevõitlejate tarvis koguti rõivaid ja jalanõusid. Rüigivõimu antud riidekangast asuti õmblema meeste aluspesu. Tööruumid saadi postkontori teisel korrusel. Pesuõmblemist korraldas kaupmehelesk Elisabeth Bock (Toome), kelle abikaasa hukkasid punased Palermos 30. detsembril 1918. Appi tulid koduperenaised ja gümnaasiumi tüdrukud.

Enne rindele viidavate pakkide koostamist tehti veel toiduainete ja soojade ülerõivaste korjandus. Siin olid suureks abiks taluinimesed. 1919. aasta nelipühade laupäeval jõudsid Rakvere Ühistöö liikmed oma kogutud kraamiga Narva. Peale kingipakkide olid neil kaasas kirjad kodustelt.

Aeg oli raske, valitsesid vaesus ja mure. Ometi ei unustatud ka sellal neid päevi, mis väärivad tähistamist.

Eesti vabariigi esimesel aastapäeval, 24. veebruaril 1919 toimus Rakvere turuplatsil Kaitseliidu korraldatud paraad. Koos kaitseliitlastega marssisid tuletõrjujad ja koolide esin-

dused. Paraadi võttis vastu Virumaa Kaitseliidu ülem Aleksander Aren, päevakohase kõne pidas maakonnavalitsuse sekretär Ado Anderkopp. Seejärel liiguti rongkäigus läbi kesklinna.

Peatus tehti linnavalitsuse ees, kus tervitas linnapea Martin Kutti, ja maakonnavalitsuse juures, kus maakonnavalitsuse esimees Mihkel Juhkam pöördus oma lühikeses tervituskõnes eeskätt õpilaste poole, öeldes, et "just koolinoored olid need, kes esimestena kodumaa kaitseks oma noore jõuga, kuid tulise vaimuga välja astusid ja palju ära tegid".

28. veebruaril 1919 sai Jakob Liiv 60-aastaseks. Elades Rakveres juba kuuendat aastat, oli ta saanud sinise rahva seas väga populaarseks nii kirjamehe kui ka seltsitegelase, eriti aga julge kõnemehena. Sünnipäeva hommikul äratati juubilar koorilauluga, üheskoos laulsid haridusseltsi ja käsitöölise seltsi segakoor. Tervitussõnad lausus koorijuht Ernst Rosenberg (Raatma).

Laupäeva, 1. märtsi õhtul korraldasid kooliõpetajad koos gümnaasistidega meeleoluka sünnipäevapeo, kus esitati Jakob Liivi loomingut ja mängis 5. jalaväepolgu pasunakoor. Gümnaasistid panid juubilarile kaela loorberipärja ja ette loeti arvukad tervitustelegrammid. Need olid peamiselt eesti kultuuritegelastelt. Oli ka tervitus Eesti Tööerakonna parasjagu Tallinnas toimuvalt kongressilt ja soome keeleteadlaselt Lauri Kettunenilt, kellest sai veel samal aastal Tartu ülikooli läänemeresoome keelte professor.

Oma telegrammis meenutas Lauri Kettunen, kuidas Jakob Liiv "... suvel 1908. a. Väike-Maarjas noort Soome suguvenda Eesti keele ja kirjanduse ilu sisse juhatas". Piduõhtu sissetulek 2500 marka kingiti Liivile, kes oli äsja ostnud endale väikese maja Viru tänaval ja vajas hädasti raha, et ostuvõlg tasuda.

Osa rahvast vaatas õue läbi akende ehk seisis hoone väravate peal, nagu ei usaldaks nad veel uulitsale astuda.

JAKOB LIIV
kirjamees

Just koolinoored olid need, kes esimestena kodumaa kaitseks oma noore jõuga, kuid tulise vaimuga välja astusid ja palju ära tegid.

MIHKEL JUHKAM
maakonnavalitsuse
esimees